

ЕСТЕТИЧНІ ТА ЕТИЧНІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО СВІТОГЛЯДУ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Соціально-економічні перетворення, які відбуваються сьогодні в суспільстві, висувають на перший план вимоги до розвитку художньо-естетичного світогляду викладачів вищих педагогічних навчальних закладів. Лише педагог, який усвідомлює себе носієм певних професійних, культурних й інших цінностей, здатен адекватно реагувати на різні педагогічні ситуації як навчального так і виховного плану, проявляючи необхідну гнучкість, яка дає можливість неухильно просуватися до їх вирішення. Але для того, щоб у процесі фахової діяльності викладача відбувався розвиток художньо-естетичного світогляду і, відповідно, педагогічної майстерності, необхідно оволодівати сучасними технологіями навчання й виховання, постійно підвищувати свій професійний рівень. У нинішній час духовний розвиток та естетичне виховання особистості виступають одним із найактуальніших завдань сьогодення. Тому необхідною потребою суспільства є потреба у підготовці високогуманних, духовно багатих, естетично вихованих людей. У Державній національній програмі „Освіта” (Україна ХХІ століття) зазначається, що „головна мета національного виховання – набуття молодим поколінням соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, досягнення високої культури міжнаціональних взаємин, формування у молоді незалежно від національної належності особистісних рис громадян Української держави, розвиненої духовності, фізичної досконалості, моральної, художньо-естетичної, правової, трудової, екологічної культури” [1, с. 6].

Технологічний прогрес сучасного суспільства зумовлює впровадження технологічного підходу в освітню сферу й технологізацію усіх ланок педагогічного процесу. Активне використання педагогічних технологій як у навчанні, так і у вихованні молоді наприкінці ХХ століття сприяло введенню до наукового обігу поняття «технології виховання» (М. Кларін, М. Лещенко,

Ф. Мустаєва, О. Пехота, Г. Сазоненко, Г. Селевко та ін.). Це поняття означає систему теоретично обґрунтованих й відібраних практикою способів, прийомів та послідовних процедур виховної діяльності, які, впливаючи на особистість студентів, забезпечують підвищення рівня їхньої вихованості. У цьому процесі особливою ефективністю відзначаються технології естетичного виховання, механізм дії яких ґрунтується на використанні виховних чинників естетичних почуттів, морально-етичних явищ, емоцій та переживань викладачів і студентів. У зв'язку з цим перед вітчизняною педагогічною наукою постають завдання проектування інноваційних технологій естетичного виховання та підготовки майбутніх і працюючих педагогів до їх використання у навчально-виховному процесі сучасного навчального закладу.

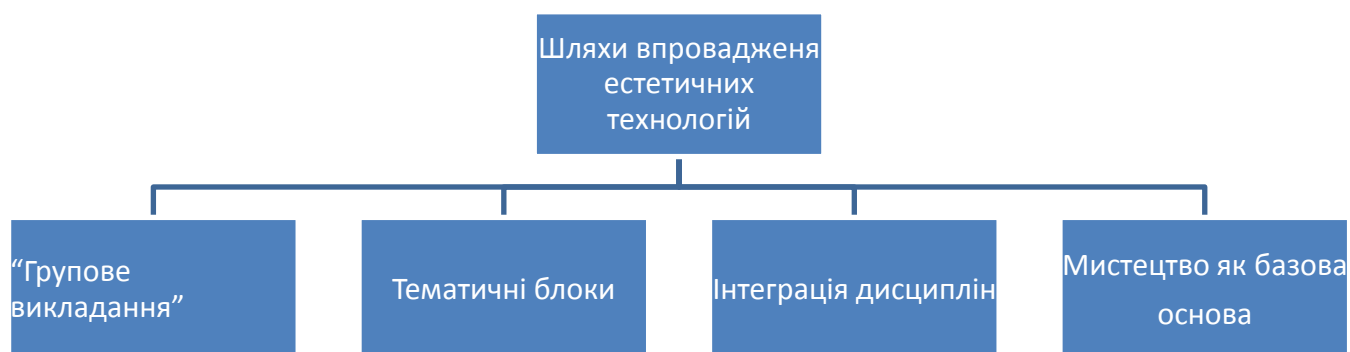
Духовний світ людини формується під впливом багатьох чинників, серед яких надзвичайно великий вплив мають *технології естетичного виховання*, що використовуються викладачами на заняттях мистецького, гуманітарного циклу та математично-природничого циклу, у позанавчальній діяльності. Важливо наголосити, що “естетичне виховання в усій сукупності своїх методів, форм і засобів триває протягом усього життя людини, усуваючи суперечливості у його не співвідносності між рівнем естетичної культури людства та володінням цією культурою (естетичним досвідом) окремою особистістю у кожний конкретний період її життя” [4, с. 179].

У працях визначних педагогів А. Макаренка, В. Сухомлинського, а у 80-х роках М. Федя проглядаються в педагогічній діяльності технології естетичного виховання хоча вони не вводять в педагогіку це поняття. Сьогодні в науковій літературі з'являється думка про те, що раціональному не має протистояти емоційне. Навпаки, їх єдність запалюють вогник творчості і краси. Тільки на цій умові, на кожному конкретному занятті наукові істини в словах викладача відрізняються і думкою, і почуттям. Педагог подає наукову істину за допомогою багатого арсеналу естетичних і художніх засобів. Його працю можна порівняти з працею музиканта-виконавця. І музикант-

виконавець, і викладач мають на руках матеріал, створений іншими людьми. Але цей матеріал треба розіграти так, щоб здивувати, захопити, розбурхати уяву слухачів. Краса, що подається студентам, набуває конкретно-почуттєвої форми, коли навчальний процес протікає у двох напрямках: в плані пізнання і в плані насолоди [21, с. 15].

Технології естетичного виховання є складовою частиною технологій виховання. За визначенням математика і педагога Дж. Пойа, *технології естетичного виховання*, є ремеслом, що має у своєму розпорядженні „масу прийомів і хитрощів”. М. Лещенко додає, що кожний добрий педагог користується своїми прийомами і саме цим відрізняється від іншого доброго педагога [6, с. 27]. Вивчаючи педагогічний досвід вітчизняних вчителів і зарубіжжя, вчена-педагог визначає чотири основні шляхи впровадження технологій естетичного виховання у навчально-виховний процес.

Перший із них полягає у розробці інтеграційного курсу (об'єднання образотворчого, музичного, хореографічного, драматичного мистецтва), на викладання якого відводиться шоста частина навчального навантаження. При такому підході реалізується педагогічна технологія “групове викладання”, яке передбачає співробітництво викладачів мистецтвознавчого циклу (див. схему).

Другий шлях полягає у доповненні змісту кожної навчальної дисципліни мистецьким компонентом. Наприклад, пропонується викладати

такі тематичні блоки: “мистецтво і мовлення”, “мистецтво і математика”, “мистецтво і природознавство”, “мистецтво й історія”. Третій шлях орієнтує на періодичне проведення тематичних занять-блоків, де окремі мистецтвознавчі та загальноосвітні дисципліни інтегруються навколо спільних для них понять. Четвертий шлях пропонує розглядати мистецтво як базову основу загальної освіти. При такому підході викладаються дисципліни виду “Образотворче мистецтво і математика”, “Музика і фізика”, “Хореографія і література” [8, с. 116].

Найбільш оптимальним щодо впровадження є другий шлях, оскільки він найпростіший з погляду впровадження у педагогічний процес. Перший, третій і четвертий підходи потребують корекції зусиль кількох фахівців, значних матеріальних затрат, тоді як визначення естетичного поля окремої дисципліни під силу одному викладачеві, котрий пройшов відповідну підготовку. Сумарний ефект такої педагогічної технології полягає у створенні своєрідної “мистецької парасолі”, яка вкриває весь педагогічний процес. Таким чином, головне завдання кожного педагогічного працівника полягає у формуванні в студентів уявлень про мистецький спосіб пізнання явищ навколишнього світу та формуванні умінь сприймати і відображувати через мистецькі канали зміст предмету, що вивчається [8, с.116].

М. Лещенко стверджує, що педагогічне мистецтво добротворення – магічне, бо перетворює звичайне у незвичайне, нудне у цікаве, сумне у радісне, відкриває талант і здібності, дає можливість вирватися за вузькі рамки аудиторії і подорожувати у незнані світи. Воно вселяє віру, зцілює душу, творить людину, святкуючи радість власного буття [8, с.116]. Адже, педагогіка – це наука і мистецтво. Ця думка притаманна працям багатьох педагогів (К. Ушинського, П. Кептерева, В. Сухомлинського, І. Зязюна, Ш. Амонашвілі.). Для її досягнення не можна обмежуватися вивченням теоретичних положень, а потрібно оволодівати педагогічним мистецтвом [3, 58]. Це зазначає і С. Гончаренко, оскільки на його переконання, педагогічний процес – є творчість, що базується на сумі знань, які їх треба передати учням,

і на досвіді педагога, його особистісних якостях. Тому діяльність викладача можна вважати аналогічною до діяльності лікаря, музиканта чи артиста: у ній гармонійно поєднується знання і мистецтво, нормативний елемент і творчість [2, с. 93].

Як свідчить практика, застосування технологій естетичного виховання дає можливість набагато краще сприйняти навчальний матеріал, адже ці технології поряд з виконанням своїх виховних функцій, сприяють більш глибокому і міцному засвоєнню знань. Викладачу при цьому нічого не потрібно вигадувати, він лише повинен розкривати те, що закладено в самому навчальному предметі, і таким чином показувати багатство зв'язків, які виявляються на занятті при вивченні закономірностей природи і суспільства. Про те, що естетичне сприйняття є своєрідним аспектом діяльності, люди знали давно. К. Ушинський писав: “У кожній науці більше чи менше присутній естетичний елемент, передачу якого учням повинен мати на увазі наставник” [20, с. 247].

Сучасні технології естетичного виховання орієнтують на створення педагогом такої навчальної ситуації, яка б стимулювала роботу студентів на позитивному чуттєво-емоційному фоні [7, с. 26] і безпосередньо спрямовані на формування і виховання естетичних почуттів, смаків, поглядів, ідеалів і художніх здібностей особистості, на розвиток її здатності сприймати і перетворювати дійсність за законами краси в усіх сферах діяльності людини. Як підкреслює, М. Лещенко, кожен педагог є творцем світу, в якому живуть діти, студенти упродовж уроку, заняття, виховного заходу і т. п. Саме у цьому проявляється мистецький характер діяльності педагога. У кожному конкретному випадку, ввійшовши до аудиторії, викладач стає творцем доброго, прекрасного або бездушного, безрадісного світу [7, с. 10].

Використання педагогами технологій естетичного виховання є ефективним засобом, який відповідає концептуальним засадам гуманістичної педагогіки і сприяє соціалізації молодих людей, розвитку їх загальнолюдських цінностей і максимально враховує індивідуальні здібності,

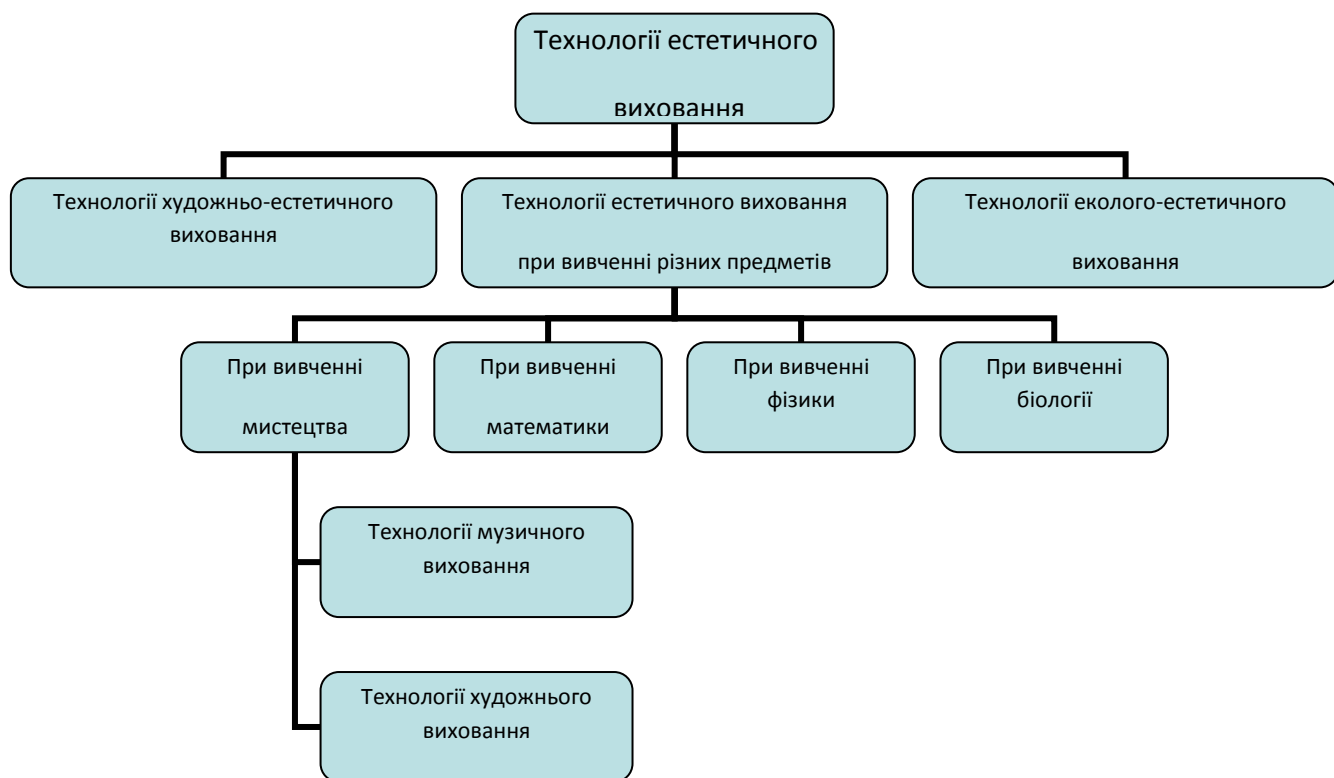
потреби та інтереси. Це забезпечує великі естетико-педагогічні можливості та успішність навчально-виховної роботи при їх використанні.

Відповідно до педагогічної діяльності кожний предмет, про який йдеться на занятті, має природну, соціальну, світоглядну, естетичну й етичну функції, які в основі своїй приховані від студентського погляду на певному етапі вивчення матеріалу. Виявляти лише природну функцію, зневажаючи при цьому законами краси, – означає збіднювати пізнання. Отже, педагогу в процесі навчально-виховної роботи слід враховувати, що:

- а) прекрасне існує незалежно від нашої свідомості і складає систему зв'язків з природою і продуктами людської діяльності;
- б) зміст естетичного в кінцевому рахунку визначається властивостями, відносинами реально існуючих об'єктів дійсності чи продуктів людської праці (науки, мистецтва), що проявляються при їх практичному застосуванню;
- в) естетичне виникає лише в результаті пошуку прекрасного і тим самим установлює деякі суттєві моменти реально існуючого, що має суспільну значущість і є відображенням оточуючого світу.
- г) категорії етики дають можливість окреслити оцінково-орієнтувальну роль у людських стосунках, виділити найважливіші складові моральної свідомості та моральної діяльності [17, с. 63].
- д) художньо-естетичний світогляд викладача сприяє творчості, умінню перетворювати, зберігати та використовувати художню інформацію з метою навчання і виховання молоді.

Отже, технології естетичного виховання спрямовані на свідомий, суспільно організований процес формування в особистості естетичного ставлення до дійсності й мистецтва. Це, звичайно, певною мірою впливає на естетичне виховання студентів, але подібна естетика не вичерпує сутності проблеми. *Технології естетичного виховання – це перш за все, цілеспрямована робота викладачів і студентів, в результаті яких краса стає властивістю їхньої діяльності. Їх можна розподілити за змістом*

використання: технології художньо-естетичного виховання, технології еколого-естетичного виховання, технології естетичного виховання при вивченні різних предметів: літератури, математики, фізики, біології, мистецтва – музичного виховання, художнього виховання (див. схему)

З допомогою технологій естетичного виховання викладачі формують у студентів *здатність до глибокого переживання естетичних почуттів*. Показниками справжньої естетичної вихованості є виникнення у них піднесених переживань і духовної насолоди при зустрічі з прекрасним; почуття відрази від зіткнення з потворним; почуття гумору, іронії, сарказму від спілкування з кумедним; почуття гніву, страху, жаху, співчуття – спричинених трагічним. В. Сухомлинський нагадував, що почуття – це, живильний ґрунт для високоморальних вчинків. Там де немає чуйності, тонкого сприйняття оточуючого світу, виростають бездушні, безсердечні люди [19, с. 73].

Дуже тонко помітив А. Макаренко, що людина не може жити на світі, якщо у неї нема попереду нічого радісного. Справжнім стимулом людського життя є *завтрашня радість*. У педагогічній техніці ця *завтрашня радість* є

одним з найважливіших об'єктів роботи. І викладачі повинні пам'ятати, що спочатку потрібно організувати саму радість, викликати її до життя і поставити як реальність. По-друге, потрібно наполегливо перетворювати більш прості види радості в більш складні і значущі. Тут проходить лінія від примітивного задоволення яким-небудь пряником до глибокого почуття обов'язку [11, с. 429]. У "Педагогічній поемі" А. Макаренка підкреслює: "найважливіше, що ми звикли цінити в людині – це сила і краса. І те й інше визначається в людині виключно за його відношенням до перспективи... Чим більший колектив, перспективи якого є для людини перспективами особистими, тим людина гарніша і вродливіша" [10, с.419].

Важливою ознакою естетичної вихованості є формування уміння *милування красою*, досконаліми явищами в мистецтві і в житті. Однією з перших технологій, про яку писав В. Сухомлинський була технологія "милування красою". Нерідко молоді люди у картинних галереях і на виставках швидко проглядають картини, записують у блокнотах імена художників, короткий зміст твору, хутко переходячи від одного полотна до іншого. Ніщо не викликає в них здивування, не заставляє зупинитися, помилуватися і насолодитися естетичним почуттям. Швидко знайомство з шедеврами живопису, музики, літератури, кіно виключає із спілкування з мистецтвом головний елемент естетичного відношення – милування [9, с. 293].

Ознайомлення з педагогічними технологіями естетичного виховання педагогів М. Лещенко, Н. Фоломєєвої, Т. Чабанової, Л. Шиян та їх творче осмислення дало нам можливість розробити технологію естетичного виховання музейної педагогіки. Сутність цієї технології полягає у: посиленні творчої і педагогічної спрямованості викладання фахових дисциплін; педагогічно обґрунтованому відборі і структуруванні змісту мистецького компонента професійно-педагогічної підготовки вчителів школи; педагогічно доцільному впровадженні елементів мистецтва та мистецьких дисциплін до змісту навчальних предметів на основі встановлення міжпредметних зв'язків

[13, с. 18-19]; розширення знань блоку мистецьких дисциплін, розширення пізнання учнів у позаурочній діяльності. Музей навчального закладу є мистецько-педагогічною майстернею, в якій зберігаються картини, методичні розробки викладачів, творчі роботи студентів. Зміст навчально-виховної роботи об'єднується навколо певного різновиду картини (репродукції), що підпорядковує у своїй художньо-образній системі усі форми і методи творчої навчальної діяльності [13, с. 19] учнів. До змісту роботи кожного із цих предметів уводиться мистецький компонент. Головним принципом при цьому визначають: педагогічну діяльність, безпосередній зв'язок теми картини з навчальною темою і ненав'язливе залучення слухачів до мистецтва, до відчуття прекрасного. Однак, педагоги намагаються не перевантажити навчальний матеріал кількістю мистецького наповнення, тому що можна зумовити припущення щодо надуманості й непотрібності таких уроків й назавжди відвернути їх від цієї діяльності.

Якщо ж мистецтво вводиться помірно й педагогічно виважено, це дозволяє студентам не лише оволодіти навчальною інформацією на теоретичному рівні, а й пережити її, виявити ціннісні смисли, охопити зміст картини (репродукції) в цілому, образи, які там зображені і завдяки цьому обрати певне рішення для даного предмету. Розглянемо зміст, процесуальний компонент і алгоритм дії, чинники і засоби технології естетичного виховання учнів “Музейної педагогіки”:

№ з/п	Компоненти технологій	Музейна педагогіка
1.	Зміст	а) пізнання гармонії зображеного на репродукціях навколишнього світу; б) формування в учнів відчуття краси і захоплення нею; в) створення емоційного піднесеного стану в музеї; г) вигадкування фантастичних образів зображених на

		<p>репродукціях;</p> <p>д) залучення до споглядання краси зображеної на репродукціях та вміння характеризувати образи;</p> <p>е) піднесення гідності дитини, підлітка, юнака, дівчини та бачення прекрасного як на репродукціях так і навколо них;</p> <p>є) естетичне виховання, збагачення духовних і розвиток фізичних сил студентів, захоплюючись мужністю героїв репродукцій.</p>
2.	Процесуальний компонент	<p><u>Форми роботи:</u></p> <p>а) екскурсія в музеї;</p> <p>б) співбесіда за картиною (репродукцією);</p> <p>д) розвиток мовлення;</p> <p>е) слухання музики та звуків оточуючого світу за уявленнями учнів, дивлячись на героїв чи природу репродукції;</p> <p>з) розповідь за картиною;</p> <p>к) створення і записи власних уявлень про героїв чи природу даної репродукції</p> <p><u>Методи:</u></p> <p>а) репродуктивні;</p> <p>б) творчі;</p> <p>в) проблемні.</p>
3.	Алгоритм дій	<p>а) уміння заходити до музею та певедінка в ньому;</p> <p>а) екскурсія до музею;</p> <p>б) ознайомлення із змістом картин (репродукцій);</p> <p>в) розвиток мислення, уяви на уроках різних дисциплін, уміння бачити та аналізувати побачене відповідно до змісту даного предмету;</p> <p>г) слухання музичних творів та бачення звукових і</p>

		живописних картин; д) відтворення власних думок у етюдах, віршах, оповіданнях, малюнках; е) застосування одержаних знань у великих музеях та оточуючому середовищі.
4.	Чинники	а) духовність у сприйнятті зображення на репродукції і в навколишньому світі; б) активне прагнення до творчої діяльності; в) доброзичливе ставлення до товаришів, батьків та педагогів.
5.	Засоби	а) мистецтво; б) природа; в) навчання; г) спостережливість; д) уява

Зазначена технологія естетичного виховання студентів дозволяє використати її на різних навчальних предметах: історії, географії, українській мові та літературі, зарубіжній літературі, математиці, фізиці, англійській мові, естетиці. Для кожної з цих дисциплін музейна педагогіка мала і має пряме відношення, є інтеграційною областю знань. Саме в музеї наочно проявляється загальна тенденція студентів до культури і їх освіти до інтеграції. Саме така тенденція, як і проблема цілісного розвитку особистості, вивела освітню функцію на перший план музейних інтересів [12, с. 54].

Поняття “музей” в перекладі з грецької мови означає храм наук. По типу – музей навчальний, науково-просвітницький. Він допомагає викладачам, перш за все, знайомити слухачів з вітчизняною і зарубіжною культурною спадщиною в царині образотворчого мистецтва, зокрема живопису, тим самим прищеплювати любов до занять малюванням,

спонукаючи їх до відтворення власних почуттів у художньо-творчій діяльності, а також розширення і закріплення знань з окремих предметів.

Саме через викладачів вищих педагогічних закладів, їхній художньо-естетичний світогляд молоде покоління виявляє, осягає, реконструює та інтерпретує культурні цінності, дивиться більш глибоко й уважно на художні твори сучасності, розуміє складні проблеми сьогодення, усвідомлює зміст явищ художньої культури та мистецтва. Основною фундаментальною позицією освіти є єдність процесів формування духовної культури особистості, переходу від засвоєння інформації до розвитку світоглядної позиції людини засобами мистецтва [18, с. 115].

На нашу думку, і навчальні дисципліни, і шкільний музей вирішують питання навчання і виховання учнів. Музей же, виконуючи свої завдання і функції, може одночасно виступати як джерело додаткової освіти і виховання, не дублюючи навчальні предмети. За твердженням С. Кузнецова, музей : розвиває здатність брати інформацію із першоджерела; формує понятійний апарат через спостереження і спілкування з предметами матеріального світу; процес пізнання іде через радість.

Отже, музей – місце, де розвага сумісна з пізнанням, місце, яке допомагає по-новому дивитися на речі. Будучи особливою областю педагогічної теорії, музейна педагогіка займається методологічними і методичними аспектами освітньої діяльності музею, а в практичному плані є зручним засобом інтеграції загальноосвітніх предметів природничо-наукового, фізико-математичного і гуманітарно-художнього циклів. Через свій міждисциплінарний характер музейна педагогіка як наукова дисципліна, насамперед, оперує категоріями музеєзнавства і психолого-педагогічних дисциплін – наприклад, “музейна культура”, “музейна комунікація”, “виховання”, “дидактика”, “музейний вчитель”, “візуальне мислення”. Увійшовши до понятійного апарату музейної педагогіки, вони часто набувають додаткову інтерпретацію або нові акценти. Наприклад, творчий і культурний розвиток особи у музеї стає основою музейно-педагогічного

процесу, який є системно організованою і чітко направленою взаємодією музейного вчителя і людини, що вчиться [12, с. 56].

На студентів впливає соціокультурне середовище, яке співпадає з поняттям музейного середовища і його можна представити взаємодією наступних компонентів:

- навколо музейний простір, що організовує увагу студентів;
- власне музейна кімната, що налаштовує їх на сприйняття витвору мистецтва;
- репродукції, експозиції, що дають можливість задуматися, отримати чи закріпити знання і викликати позитивні почуття.

В основі музейно-педагогічного процесу лежать наступні педагогічні принципи:

- інтерактивність, бо людина запам'ятовує тільки те, що робить;
- комплексність, що означає тут включення всіх каналів;
- сприйняття (фізичний, логіко-аналітичний, психомоторний);
- програмність, яка забезпечує засвоєння інформації і придбання умінь на основі спеціально розроблених програм.

Отже, музейно-педагогічний процес є внутрішньо єдиною динамічною системою компонентів, у ході якого формується естетична чуйність, розвивається образно-асоціативне мислення, йде оволодіння навичками [12, с. 58] навчальних дисциплін.

Оскільки в умовах навчальних закладів особливе значення має система придбання знань, заснована на чіткому розділенні дисциплін, то специфіка і цінність музею в цьому зв'язку полягає в тому, що його колекції, репродукції мають міждисциплінарний характер і дають глядачу цілісне уявлення про те чи інше явище, процес, подію. Отже, в процесі навчання в умовах музейного середовища підвищується загальна ерудиція студентів, розширюється загальний світогляд, розвиваються здібності до розвитку творчості [12, с. 58], формуються почуття, поповнюються методичні надбання музею. Цілком логічним продовженням цих тверджень є судження С. Соломахи про те, що

великого значення розвитку особистості через мистецтво надають більшість психологів та педагогів, стверджуючи, що саме воно забезпечує цілісність та творчий розвиток особистості, ставить перед собою головну мету – особистісне зростання. Внутрішні смисли, які визначають суб'єктивне сприйняття особою себе, дійсності та цілей своєї життєдіяльності, є проявом особистісних орієнтацій, що впливають на поведінку людини.

Отже, музейна комунікація – це сприйняття студентами інформації, що відбувається у музеї в процесі передачі культурних знань, у ході якої розкривається інформаційний потенціал предметів, реалізується освітньо-виховна функція. Зміст культурно-освітньої діяльності виражається у формах організації роботи зі слухачами у музеї. Можна відзначити такі форми роботи з ними: лекція; екскурсія; консультація; наукові читання; гуртки, студії, клуби; літературні вечори та ранки, концерти; зустрічі з цікавими людьми; свята; конкурси і вікторини. В сучасних умовах культурно-освітня діяльність орієнтована на особистість студентів, які відвідують музей. Ми визначаємо її основні напрями: інформування, навчання, розвиток творчих основ, спілкування. Подібне виділення умовне, адже самі напрями мінливі й часто тісно пов'язані між собою, або перетинаються в яких-небудь аспектах [12, с. 59].

Сукупність різних форм, об'єднаних загальною темою, які підпорядковуються єдиній педагогічній меті, є основою музейно-педагогічної програми. Розглянемо коротко сутність кожного з напрямів:

1. Інформування – це перший ступінь освоєння інформації, тобто первинне отримання відомостей про музей, склад і зміст його колекцій або окремі музейні предмети, а також питань, пов'язаних з профілем музею, різними напрямами його діяльності.

2. Навчання – другий ступінь освоєння музейної інформації на якісно новому рівні, включаючи передачу і засвоєння знань, а також придбання умінь і навичок у процесі музейної комунікації.

3. Розвиток творчих основ – третій, вищий ступінь осягнення музейної

інформації [12, с. 59-60].

4. Спілкування – встановлення дружніх, щирих відносин між ровесниками, пов'язаних з тематикою музею, змістом його репродукцій.

Найчастіше вдалі форми мають комплексний характер. Як і напрями, форми жваві, вони удосконалюються і розвиваються. Основний принцип будь-якої форми культурно-освітньої діяльності в музеї – надання учням можливості висловитися, розкрити власні думки, зацікавити їх, створення умов для самореалізації.

У сфері музейної педагогіки можна структурувати основні напрями досліджень:

1. Проблема вивчення освітньої специфіки музею.
2. Ефективність музейної комунікації.
3. Вивчення студентів, які приходять до музею.
4. Створення і апробація нових методик і програм для різних категорій слухачів.
5. Встановлення оптимальних форм взаємодії викладача і студентів у ході музейної діяльності.
6. Вивчення історії музейно-педагогічної думки і культурно-освітньої діяльності музеїв навчальних закладів.

Рішення таких складних завдань можливе лише за допомогою досліджень на базі загальної педагогіки, психології і соціології. Таким чином, музейна педагогіка носить міждисциплінарний характер і її дослідження збагачують як музезнавство, так і педагогіку. Ми розглядаємо музей як установу де виховуються почуття людини. Експозиції, репродукції картин музею формують у них особистісне емоційне ставлення до тих чи інших фактів, дають символічний доступ у простір культури.

Отже, треба визнати, що, насамперед, у мистецтві поєднуються естетична та художня форми суспільної свідомості: *естетична* втілює філософський, гуманістичний, морально-етичний, аксіологічний, комунікативний, творчий зміст мистецтва, а в *художній* виявляються

механізми реалізації естетичного у різноманітному художньому матеріалі. Отже, художньо-естетичний світогляд не тільки становить предметне, гностичне підґрунтя професійної діяльності викладачів мистецьких дисциплін, але й визначає її аксіологічну та методологічну спрямованість. Властива художньо-естетичному світогляду установка на діалогічність, емпатійність, відкрите ставлення до світу і людей є життєво необхідними для самореалізації будь-якої особистості взагалі, а для педагога – в найбільшій мірі [18, с. 116].

У зв'язку з цим на перший план у розвитку художньо-естетичного світогляду викладача вищих педагогічних навчальних закладів висувуються проблеми розвитку його професійних умінь і навичок, високого рівня педагогічної культури, що дадуть йому можливість проявити педагогічну ерудицію, виразити своє педагогічне кредо, певним чином сконструювати систему взаємин із студентами, колегами по роботі [5, с. 23].

На нашу думку естетичні та етичні чинники сприяють розвитку художньо-естетичного світогляду як вчителя загальноосвітньої середньої школи так і викладача вищого педагогічного навчального закладу. Оскільки, це високе мистецтво виховання та навчання, що постійно вдосконалюється, доступне кожному педагогові, який працює за покликанням і любить дітей”. Особливо наголошуючи на першочерговій дії педагога у навчанні і вихованні молодих людей, академік І. Зязюн звертає увагу на значення у педагогічній майстерності естетичної і етичної педагогічної дії. [3, с. 103]. Дослідженню естетичних та етичних чинників розвитку педагогічної майстерності присвячені дослідження вчених-педагогів України й зарубіжжя: Г. Васяновича, С. Гончаренка, І. Синиці, Л. Хоружої, В. Чернокозової, І. Чернокозова та ін.

Донині залишається актуальною думка К. Ушинського, що мистецтво виховання має ту особливість, що майже всім воно здається справою знайомою і зрозумілою, а декому навіть справою легкою – і тим зрозумілішим і легшим здається воно, чим менше людина з ним обізнана,

теоретично чи практично. Майже всі визнають, що виховання вимагає терпіння; дехто вважає, що для нього потрібні вроджена здібність і вміння, тобто навичка; але дуже мало хто прийшов до переконання, що крім терпіння, вродженої здібності й навички, потрібні ще й спеціальні знання, хоч численні педагогічні блукання наші й могли б усіх переконати в цьому [20, с. 343].

Не менш важливою у художньо-творчій діяльності й мистецькій освіті є емоційна пам'ять, адже, будучи несумісною зі штампом, вона утворює багату палітру емоційних відчуттів людини, від сили, гостроти й точності яких залежить яскравість і повнота її творчого переживання, її емоційна заразливість [16, 67].

Виходячи з роздумів О. Отич можна стверджувати, що максимального напруження сил можливо за двох умов: коли викладач відчуває моральний обов'язок перед студентами і, коли він це здійснює самовіддано, творчо, віддаючи своє серце вихованцям за висловом В. Сухомлинського. Ці аспекти, власне, і є, на нашу думку, головними естетичними і етичними механізмами самодетермінації майстерної педагогічної діяльності [14, с. 37].

Етика викладача – це Добро яке він обов'язково несе у будь-яку роботу зі студентами, відповідальність й гуманність його педагогічної дії. Естетика – Краса, яка охоплює передусім емоції, почуття й переживання педагога, які виступають чинниками й спонуками до педагогічної дії. Єдність педагогічного задуму, педагогічної дії й педагогічної техніки виступає основою педагогічної діяльності і надає їй ознак педагогічного мистецтва, в якому розкривається краса педагогічної дії й реалізується неповторна творча індивідуальність педагога-майстра та його вихованців [14, с. 39].

Мистецький характер педагогічної діяльності й висока моральна та суспільна відповідальність педагога за її результати, наголошує О. Отич, велике значення естетичних і етичних засад його особистісного розвитку як передумови формування його педагогічної майстерності. Оскільки цей розвиток реалізується, передусім, як саморозвиток, то провідними чинниками

його здійснення є емоційно-почуттєві та вольові якості. Саме вони зумовлюють усвідомлення педагогом необхідності саморозвитку, бажання до його здійснення та зусилля щодо реалізації цього бажання. Й саме вони виступають естетичними та етичними основами педагогічної майстерності [15, с. 79].

Організація педагогічної діяльності викладачів навчальних закладів різних типів і рівнів акредитації на основі цих естетичних та етичних засад сприятиме перетворенню її на високе мистецтво педагогічної дії, в якому яскраво виявляється їхня педагогічна майстерність і творча індивідуальність і яке приносить естетичне задоволення від її процесу та результатів [15, с. 39].

Отже, естетичні та етичні чинники розвитку художньо-естетичного світогляду викладачів вищих педагогічних навчальних закладів сприятимуть якості краси педагогічної дії, що стимулюватимуть неперервне професійне зростання як студентів, так і самих викладачів цих закладів, а також зумовлюватимуть усвідомлення ними себе не лише як предметників, що мають навчити студентів певної навчальної дисципліни й уміти перевірити якість її засвоєння ними. Педагогам варто пам'ятати, що важливими в естетизації навчання і виховання є не лише дисципліни гуманітарного циклу, але й інші предмети. Таким чином, викладачі стануть для студентів педагогами-майстрами, які прагнуть стати для них учителями життя, залишать яскравий і незабутній слід у їхніх душах і зможуть показати шлях до особистісної самореалізації та фахового росту у будь-якій життєвій діяльності. Безперечно, реалізувати актуальні завдання естетичного виховання при використанні технологій естетичного виховання учнів в сучасних умовах може педагог, який має відповідну професійну підготовку, розвинутий художньо-естетичний світогляд і є естетично та етично грамотною особистістю. Нам би хотілося звернути особливу увагу на важливість активного використання існуючих і напрацьованих технологій естетичного виховання студентів, виходячи з вимог часу, оскільки це сприятиме зростанню в них інтересу до мистецтва, розвитку здатності

емоційно-естетично реагувати на нього, стимулювати бажання й забезпечувати можливості художньо-творчої самореалізації.

Використана література:

1. Державна національна програма "Освіта" ("Україна ХХІ століття") затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 3 листопада 1993
2. Гончаренко С.У. Зміст загальної освіти і її гуманітаризація / С.У. Гончаренко // Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: [монографія] / за ред. І.А. Зязюна . – К.: Віпол, 2000. – С. 81 – 107.
3. Зязюн І. А. Краса педагогічної дії : навч. посібник / І. А. Зязюн, Г. М. Сагач. — К. : Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1997. — 302 с.
4. Естетика: навч. посіб. / М.П. Колісніков, О.В. Коліснікова, В.О. Лозовий та ін.; за ред. В.О. Лозового. – К.: Юрінком Інтер, 2007. – 208 с.
5. Ковальчук В. Педагогічна майстерність викладача – основа його компетентності / Василь Ковальчук // Профтехосвіта. – 2011. – черв. № 6 (30). – С. 22 – 34.
6. Лещенко М.П. Щастя дитини – єдине дійсне щастя на землі: до проблеми педагогічної майстерності: навч.-метод. посіб.: [у 2 ч.] / Марія Лещенко – К.: АСМІ, Ч. 1. – 2003. — 304 с.
7. Лещенко М.П. Щастя дитини – єдине щастя на землі: до проблеми педагогічної майстерності: навч.-метод. посіб.: [у 2 ч.] / Марія Лещенко //– К.: АСМІ, Ч.2. – 2003.– 240 с.
8. Лещенко М.П. Мистецькі педагогічні технології як засіб підготовки вчителів до реалізації особистісно орієнтованої освітньої системи / М.П. Лещенко // Професійно-художня освіта України: зб. наук. пр. / [редкол.: І.А. Зязюн (голова), В.О. Радкевич, Р.Т. Шмигало (заст. голови) та ін.] – К.; Черкаси: ЦНТЕЛ, 2002. – С. 115-120.
9. Лихачов Б.Т. Педагогика: курс лекцій: учеб. пособие для студ. пед. учебн. заведений и слушателей ИПК и ФПК / Борис Тимофеевич Лихачов. –

М.: Прометей, Юрайт, 1998. – 464 с.

10. Макаренко А.С. Педагогічна поема [роман] / Антон Семенович Макаренко. – К.: Веселка, 1986. – 602 с.

11. Макаренко А.С. Собрание сочинений: в 4 т. / Антон Семенович Макаренко. – М.: Правда, Т. 3 – 1987. – 510 с.

12. Мистецька освіта: зміст, технології, менеджмент: зб. наук. пр. / Мистецький ін-т художнього моделювання та дизайну ім. Сельвадора Далі — К., Вип. 3. – 2008. – 324, [1] с.

13. Педагогічна майстерність як система професійно-мистецьких компетентностей: матеріали звіт. наук. конф. Ін.-ту пед. освіти і освіти дорослих НАПН України за 2009 рік. – Вінниця: Планер, 2010. – 308 с.

14. Отич О.М. Естетико-етичні засади педагогічної дії / О.М. Отич // Естетичні та етичні основи розвитку педагогічної майстерності викладачів вищих педагогічних навчальних закладів: бібліогр. покажч. / упоряд. Л.Н. Штома; наук. консультант і авт. вступ. ст. О.М. Отич ; наук. ред. І. А. Зязюн ; бібліогр. ред. Л. Н. Штома. — Кіровоград : «Імекс-ЛТД», 2013. — 35 – 39.

15. Отич О. М. Естетичні та етичні засади педагогічної майстерності вчителя й викладача вищої школи. / О.М. Отич // Естетичні та етичні основи розвитку педагогічної майстерності викладачів вищих педагогічних навчальних закладів: бібліогр. покажч. / упоряд. Л.Н. Штома; наук. консультант і авт. вступ. ст. О.М. Отич ; наук. ред. І. А. Зязюн ; бібліогр. ред. Л. Н. Штома. — Кіровоград : «Імекс-ЛТД», 2013. — 76 – 80.

16. Отич О. М. Психологія мистецтва і художньої творчості як методологічна основа мистецької освіти / О.М. Отич // Учитель мистецьких дисциплін у дискурсі педагогічної майстерності: навчально-методичний посібник / І.А. Зязюн, Г.Г. Філіпчук, О.М. Отич та ін.; за наук. ред., передм. і післямова О.М. Отич. – Бердянськ: Бердянський державний педагогічний університет, 2013. – С. 52 – 80.

17. Петрушенко В.Л. Етика та естетика: навч. посіб. для студ. всіх напрямів підготовки / [В.Л. Петрушенко, І.М.Сурмай, Г.Ф. Карвацька,

Л.І.Мазур, Ю.Г. Шадських]; за ред. В.Л. Петрушенка. – Львів: Нац. ун-т “Львівська політехніка”, 2006. – 251 с.

18. Соломаха С.О. Художньо-естетичний світогляд у структурі педагогічної майстерності викладачів мистецьких дисциплін / С.О. Соломаха // Учитель мистецьких дисциплін у дискурсі педагогічної майстерності: навчально-методичний посібник / І.А. Зязюн, Г.Г. Філіпчук, О.М. Отич та ін.; за наук. ред., передм. і післямова О.М. Отич. – Бердянськ: Бердянський державний педагогічний університет, 2013. – С. 115 – 129.

19. Сухомлинський В.О. Сердце отдаю детям / Василий Олександрович Сухомлинський. – К.: Рад. шк., 1971 – 244 с.

20. Ушинский К.Д. Педагогические сочинения: в 6 т., / АН СССР; редкол.: С.Ф. Егоров и др. – М.: Педагогика, 1988 – Т. 1. – 1988. – 414 с.

21. Федь А.М. Эстетическое воспитание на уроках по основам наук / Анатолий Михайлович Федь. – К.: Рад. шк., 1984. – 240 с.

22. Музейная педагогика – Методические разработки – Каталог статей – 2008: [Электронный ресурс]. – Режим доступа 02.03 2011:

<http://shkola-ershovka.ucoz.ru/publ/2-1-0-5>. – Заг. с экрана. – Язык рус.

Кутова Ольга Миколаївна – кандидат педагогічних наук, науковий співробітник відділу педагогічної естетики та етики Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України.

Адреса: 04 214, м. Київ, пр.-т Оболонський 36, кв. 38.

Т.: 412-67-11, 096-371-86-19

E-mail: pedagogik@i.ua